

”Metafysik for fuld musik” – Løgstrup og Jakob Wolf

Af Ole Jensen

Optakt

”Jeg går ind for metafysik for fuld musik” – det er et Løgstrup-citat, men mundtligt overleveret. Det stammer fra hans opposition ved den nuværende Nr. Snede-guru, idehistorikeren Jes Bertelsens, disputats i Århus så langt tilbage som i 1974. På tilhørerbænkene sad blandt andre en opvakt 22-årig teologi-studerende fra Ingstrup i Vendsyssel, der opfangede det på det tidspunkt overraskende og ligefrem filosofisk provokerende i Løgstrups bramfri udsagn. Han hed såmænd *Jakob Wolf*.

Overraskende og provokerende var det, fordi det i næsten et århundrede havde været rigtig dårlig smag at erklære sig for metafysiker, så dårlig, at man risikerede at gøre sig til *persona non grata* i pænt filosofisk og – forbløffende nok – også teologisk selskab. En tilstand, der jo stadig gælder vidt og bredt, selvom der så nu trods alt samtidig også blæser helt andre og nye vinde.

Men den opvakte student havde gemt ordene i sit hjerte – eller skrevet sig dem bag øret, hvad man vil. Og skrev dem senere ned i en artikel på tryk (Wolf 2005: 79).

Så han var beredt, da Løgstrup i 1976 – til næsten alle andres overraskelse – påbegyndte udgivelsen af akkurat sin firebinds *Metafysik*, således udtrykkeligt benævnt i hvert binds undertitel. Og Wolf blev en af de få, der har fulgt *metafysikeren* Løgstrup til dørs. Det forholder sig nemlig sådan med Løgstrup, at man kan lade sig inspirere af ham etapevis og stige af efter hver af etaperne, efter etikken, efter fænomenologien, efter metafysikken, efter religionsfilosofien – kun nogle få går med hele vejen, endende i Løgstrups teologi. Blandt dem er Wolf – han går planken ud med Løgstrup.

Sagligheden i det har *mit* fulde bifald. Det er eksempelvis en populær misforståelse, at Løgstrup først og fremmest var etiker, og at hans mest kendte bog, *Den Etiske Fordring* fra 1956, er hans hovedværk. Han var først og fremmest metafysiker, og hans hovedværk er det metafysiske firebindsværk, der knytter de nævnte etaper sammen.

Man kan også – mere moderat – sige det sådan, at han som professor i etik og religionsfilosofi skrev et hovedværk i hvert af de to fag, idet det fjerde bind metafysik, *Skabelse og Tilintetgørelse*, er en religionsfilosofi, som undertitlen *Religionsfilosofiske Betragtninger* siger.

Løgstrups 'tre-(fire-)trinsraket'

Fænomenologi → (deskriptiv) metafysik → religiøs tydning (→ kristentro)

Løgstrup var karrig med definerende begrebsbestemmelser, men i *Skabelse og Tilintetgørelse* finder vi hans vane utro hele to bestemmelser af 'religionsfilosofi'.

Den ene lyder: "I religionsfilosofien peger vi på *fænomener*, der *metafysisk* tolkede er åbne for en *religiøs tydning*" (Løgstrup 1978: 211; mine fremh.).

Den anden: "Af en *deskriptiv* metafysik giver der sig en *fænomenologisk* religionsfilosofi" (id. 98f.; mine fremh.).

Der tegner sig her en begrebsrække, som udgør et forløb, en treleddet tankeprogres eller 'tretrinsraket', sagt lidt mere uærbødigt: 1. *fænomenologi*, der går over i 2. (deskriptiv) *metafysik*, der igen går over i 3. *religiøs tydning* – og tilsammen er det *religionsfilosofi*! Og til tretrinsraketten lader der sig føje et fjerde trin over i 4. *kristen åbenbaringstro*, som ikke bliver tematiseret her i dette indlæg.

1. Udgangspunktet er altså *fænomenologisk*.

Fænomenologien i Løgstrups udgave beskriver den dagligvirkelighed, som alle mennesker er fælles om, sådan som vi uvilkårligt – før al videnskabelig beskrivelse – forstår den, i og med at vi lever og virker. For eksempel er den berømte metafor fra *Den Etske Fordring*, at vi altid har "noget af det andet menneskes liv i vores hånd", fænomenologi. Løgstrups beskrivelser af "tillid" som en elementær "livsytring" er fænomenologi (Løgstrup 1968: 92f.). At vi uvilkårligt erfarer en forskel på godt og ondt, f.eks. på kærlighed og kynisme, er fænomenologi (Løgstrup 1962: 529).

Genremæssigt har blandt andre Kierkegaard og Sartre stået fadder til Løgstrups fænomenologiske analyser, med flere vigtige forskelle,

herunder den, at Løgstrup på et tidspunkt udvider fænomenologien fra at omhandle tilværelsen mennesker og mennesker imellem til også – ”kosmofænomenologisk”, som han siger – at omhandle forholdet menneske-natur, mennesket i det sansbare rum, mennesket i universet. Eksempelvis er det, han kalder ”sansningens afstandsløshed”, kosmofænomenologi. Det er et punkt i hans tænkning, hvor næsten alle for længst er steget af – dagens fødselar dog stadig undtaget, ja, han har endda beskæftiget sig særlig meget med akkurat dette!

2. Men for Løgstrup ender en fænomenologi, der gør sit arbejde færdigt, nødvendigvis i *metafysiske* konstateringer og *metafysisk* undren. At handle ”barmhjertigt”, siger han eksempelvis, er at handle selvforglemmende, kun optaget af at afhjælpe den nødstedtes nød. I det øjeblik, der sniger sig en ”bagtanke” ind – at det her gør jeg for at have en god samvittighed eller af pligt eller anstændighedsfølelse eller andet – er det noget andet end barmhjertighed, der motiverer handlingen. Der er højst tale om en efterligning af barmhjertigheden, hvad der er fint nok som erstatning for den ægte vare. Men den ægte vare er det ikke, den har en ”ubetingethed” ved sig, den er ”hel” – det ”hele” er det selvforglemmende. Man kan ikke være delvis selvforglemmende. Det er ligesom med at være gravid – man kan ikke være det 50 % eller trekvart. Og udebliver det selvforglemmende, kan man ikke få det til at komme ved en viljesakt. Man kan ikke overtale eller befale nogen eller sig selv til at elske. Derfor kaldte Løgstrup barmhjertigheden en ”suveræn livsytring”. Den står ikke til vores disposition – den kan ikke gøres operationel.

At konstatere dette er metafysik, men vel at mærke *deskriptiv metafysik*, med et udtryk, Løgstrup har fra den engelske moralfilosof Peter Strawson (Løgstrup 1978: 125). ’Deskriptiv’ bliver i Løgstrups optik synonymt med ’fænomenologisk’ og betegner en metafysik, der ligger i glidende forlængelse af fænomen-*beskrivelsen* (deskriptionen). Deskriptiv metafysik skal forstås som modsætning til den spekulative metafysik, som med rette har været gennem Kants og Heideggers vridemaskine, blot at de var forhindret i at se, at der blev noget bestemt tilbage, som gik uden om maskinen, og som Løgstrup ser det som sin opgave at ’samle op’.

Både datidens og nutidens rygmarvsreaktioner tilsiger, at der er et svælg befæstet mellem nøgtern beskrivelse/deskription på den ene side, metafysik og religion som noget vilkårligt og spekulativt på den anden. Men det er en banal tankeløshed, som Løgstrup tager ved hornene. Og han bruger ironisk nok Kants domslære til det: Overgangen fra fænomenologisk deskription til metafysiske konstateringer er *analytisk*, ikke syntetisk: der ligger ikke mere i resultatet end i præmisserne, det er en udfoldelse, ikke en tilføjelse.

3a. Anderledes forholder det sig med det tredje led i tankeprogressen/ 'raketten', overgangen fra metafysik til det, han kalder "*den religiøse tydning*". Den overgang er akkurat *syntetisk*: der føjes noget nyt til, som ikke ligger i den metafysiske konstatering, som foranledigede tydningen.

Med det forholder det sig sådan her: Bagtanker ophæver, som vi så, barmhjertigheden som et "helt" fænomen. På samme vis ophæver forbehold en anden suveræn livsytring, "tilliden", som "helt" fænomen. Den er også selvforglemmende. Dette 'hele' eller ubetingede eller suveræne ved dem er noget, vi ikke kan lave om på eller manipulere formålsrationelt. Det er noget "*givet*", siger Løgstrup – og det i dobbelt forstand. For det første "givet" ved ikke at være sociale konstrukter – som det for øjeblikket er *in* at mene om næsten hvad som helst. "Det er ikke troligt", siger han, "at de er bragt til veje af individet eller samfundet", skabt gennem vores opvækst eller vedtaget ved en samfundskontrakt. "Snarere", fortsætter han, "rækker de tilbage til og er givet med hvad vi *ikke selv er ophavet til*" (Løgstrup 1978: 211; min fremh.). For det andet er de noget "givet" i den forstand, at de er der til vor lykke, de er gave. "Givet" hos Løgstrup betyder både *datum* (at noget er til som vilkår) og *donum* (at noget er skænket). Den for nogle rystende – deskriptivt metafysiske – konstatering synes at være, at vi lever vort liv, båret af fænomener, som ikke er menneskeværk, men uden hvilke livet ville være uudholdeligt. Det er "før-kulturelle" fænomener, der tilhører tilværelsens egen ontologiske grundstruktur.

Ja, men hvis de ikke er menneskeværk, hvad i alverden er de så, hvor i alverden stammer de så fra – det er spørgsmål, der med nødvendighed rejser sig af den fænomenologiske deskription – det er den *me-*

tafysiske konstaterings og *metafysiske* undrens spørgsmål, som vi ikke kan komme *uden om* at stille.

Men – vi kan vel at mærke heller ikke *komme bag om* dem og besvare dem på de betingelser, hvorunder de er stillet. De unddrager sig vore forklaringer. Det er metafysikkens væsen at pege på noget, vi ikke kan komme uden om, men heller ikke kan komme bag om. Sagt med Storm P.: "Livet er en gåde – løsningen står på bagsiden", og dér kan vi ikke nå om. Men samtidig kan vi ikke lade være med at fantasere om at nå derom. Det hører vores menneskelighed til, at vi ikke kan akkviescere ved manglen på svar. Ud af dette springer "*den religiøse tydning*", som er en syntetisk dom, der siger, at det "givne" må have en "giver", verden må være *skabt*, så der må være en *skaber*. Det er i hvert fald '*nærliggende*' at tro, at det forholder sig sådan. De metafysiske spørgsmål "*lægger en religiøs tydning nær*", siger Løgstrups (NB: lægger, ikke ligger!).

Nok er dommen altså syntetisk, men den er ikke absurd – det er ikke et "spring" ind i en blind tro – der er noget, der taler for den, den er ikke anti-fornuftig eller fornuftstridig, ikke et *credo quia absurdum!* Fænomenerne i deres væsen er "åbne" for den, det er nærliggende at fælde dommen. Men det er på den anden side ikke et gudsbevis – akkurat derfor kalder han det en "tydning" og syntetisk, og føjer til, at de samme fænomener også kan tydes ateistisk, og det uden at det reducerer fænomenet. Der er "*afgørelse*" i tydningen. Den er *nærliggende*, men ikke *tvingende*! Han balancerer på en knivsæg – det er hverken førkantisk rationel teologi eller fideisme, hverken thomisme eller Kierkegaard. Det er ikke forståelsesforsagelse: "*Den evangeliske teologi kan ikke have et tomrum dér, hvor den katolske teologi har en filosofi*", siger han i 1959 i et ordskifte med en måbende Martin Heidegger (Dinkler 1962: 26; Løgstrup 1987: 161f.; min fremh.). Men omvendt "overstiger det for den jødisk-kristne tro at se til menneskets evne og kraft at kende og møde Gud i verden. *Det overstiger derimod ikke menneskets evne og kraft at kende, at verden er Guds*" (Løgstrup 1962: 526; min fremh.). I den sidste sætning balancerer det. "Kende" må betyde "erkende" – men vel at mærke erkende i form af "religiøs tydning".

3b. Men der er mere at sige under punktet metafysik. På vejen til den religiøse tydning har han fremtænkt *et gudsbegreb* via et metafysisk ræ-

sonnement, som udgår fra det ontologiske grundspørgsmål om, hvorfor der overhovedet er noget og ikke snarere intet. Der må, hævder Løgstrup – og her støtter han sig til en solid klassisk filosofisk tradition – der må være en ”magt”, der gør, at det, der er, er og forbliver, så længe det er og forbliver, for det kan det ikke gøre af sig selv. I det øjeblik, mennesker nu om denne værensmagt siger, at vi ikke synes at være den ”uvedkommende” – det fremgår blandt andet af det ”givne” ved tilværelsen i betydningen gave, *donum* – ja, så har vi *personificeret* værensmagten som gavens giver og dermed *eo ipso* sagt ”Gud” (Løgstrup 1978: 211)! Med personificeringen ”tyder” vi værensmagten ”religiøst” – at den er skaberguden er en syntetisk dom. Med dette ræsonnement er vores tankeprogres endt med etableringen af forestillingen om *religion* – religionsfilosofisk forstået.

4. Med begrebet om religion, ”den religiøse tydning”, vil Løgstrup påvise det uholdbare ved samtidens selvfølgelige irreligiøsitet og derved etablere en for moderne mennesker tilgængelig *forudforståelse* for den kristne gudsrigesforkyndelse. – Dermed har han løst den apologetiske opgave, hans embede som religionsfilosof pålægger ham, sådan som han forstår det.

Religionsfilosofi både ’for kristendommens skyld’ og ’for menneskelivets skyld’

Men han har gjort det *på rent filosofiske præmisser*. Religionsfilosofien er ikke et produkt af dogmatikken, men genremæssigt en fri fugl. Den ønsker at stå sin prøve i en rent filosofisk diskurs. Hans etik er tilsvarende ikke ”en specifikt kristelig etik”. Den er almen, gælder alle. Bonusgevinsten ved dette er, at hans tænkning – også rent bortset fra den teologiske hjælpefunktion – får en kulturkritisk eller *kultur-lødig-gørende* funktion, den rækker ved epokens overfladiske livsforståelse. Den leverer ’*livsoplysning*’ til en åndløs tid – Løgstrup tyr selv til dette grundtvigske begreb. Tænkningen er ikke blot til ’for kristendommens skyld’ i en slags ’Johannes Døber-funktion’, men lige så vel ’for menneskelivets skyld’ alene, også bortset fra kristendommen – igen sagt med begreber fra det grundtvigske overdrev, her vennen, Grundtvigforskeren Kaj Thanings sprogbrug. – Dette er baggrunden for Løgstrups talrige bidrag til samtidens kulturelle og etiske debat, hvor han aldrig

udtaler sig som 'kristen' eller ud fra kristendommen, til slut i hans liv for eksempel også debatten om de moderne samfunds naturmishandling.

I begge henseender – den teologiforberedende og den kulturkritiske eller kulturlødiggende – er Jakob Wolf gået i Løgstrups fodspor, men med sit eget tydelige fodaftryk. Han har dels ydet en beundringsværdig indsats med at udlægge og udbrede Løgstrups tanker. Som vi alle ved, besidder Wolf en brillant evne til at fremstille et kompliceret stof enkelt uden at forenkle. Og som Løgstrups ven Thorkild Bjørnvig sagde, så kører Løgstrups sprog ikke ligefrem på skinner, men snarere på svellerne. (Der er dog undtagelser, især når Løgstrup var gal i hovedet). Dels har Wolf boret sig ned i udvalgte temaer, videreført Løgstrups ansatser og videreudviklet problematikken, herunder draget konsekvenser, Løgstrup ikke selv så.

Han har således, som nævnt – lige fra sit forfatterskabs begyndelse – viet kosmofænomenologien, som rigtig mange ellers viger tilbage fra, særlig opmærksomhed. Og har da også, *nebenbei gesagt*, praktiseret et aktivt økologisk engagement, for eksempel som medlem af *Det Økologiske Råd*. Mange af hans tekster kunne nævnes – jeg nøjes med at henvise til den storslåede ideflugt i disputatsen ved karrierens begyndelse og til den mesterlige udlægning af Løgstrups omstridte hævde af "sansningens afstandsløshed" her for få år siden i karrierens foreløbige zenith (i den tekst insisterer han på at forstå Løgstrup bedre, end han forstod sig selv) (Wolf 1990; Wolf 2005). Det er da også en selvfølge, at det er Jakob Wolf, der skriver det kommentarbind til *Ophav og omgivelse*, som følger med Forlaget Klims kommende nyudgivelse af dette dybt originale og yderst egensindige værk.

Personligt intermezzo

Genren ved et hyldestseminar som dette i dag tillader visse akademiske udskejelser, såsom at blive personlig for en kort bemærkning.

Året efter den mindeværdige disputatshandling i Århus blev Løgstrup 70 og gik af fra sit professorat – og så drog student Wolf til København. Jeg tror nok, det havde at gøre med, at jeg også havde forladt Århus og havde mit virke som professor her i dette hus. Min disputats om den tyske eksistensteologis kantianske rødder sluttede med et kapi-

tel om Løgstrup – jeg var nok også metafysiker for fuld musik i Løgstrups spor og må vedgå at være forblevet det lige siden.

Privat var jeg blevet alene og boede med to børn i et byggefor- eningshus på Østerbro. En dag satte jeg et opslag op på fakultetet. Jeg søgte en studerende m/k, der ville hjælpe til i husholdningen mod kost og logi, det sidste i den lille lejlighed øverst i huset. Få dage efter stod student Wolf i min dør – og han fik jobbet. Han tog sig af al indkøb og madlavning og af børnene, når jeg var bortrejst. Han var en glimrende kok og en yderst behagelig medboer. Og så var vi jo fælles om den teologiske og metafysiske musik. Efterhånden avancerede han til butler – ”very well, James”, sagde jeg, dog i al halvfjerdser- og Olsen Bande- stilløshed oversat til: ”skide godt, James”!

Siden viede jeg ham og Lise Trap i Maribo Domkirke, stod fadder til et af deres børn, var i bedømmelsesudvalget og første opponent ved hans disputats, arbejdede sammen med ham i Grundtvigsk Arbejdskon- vents initiativtagergruppe og meget, meget mere – jeg har været første- håndsvide til hele det, der på tysk hedder hans *Werdegang*, hans for- nemme faglige udvikling og udfoldelse. Og meget langt hen ad vejen har vi haft fælles teologisk og kulturkritisk ærinde.

Spørgsmål

Men der er også steder, hvor jeg stiller mig spørgende, dels til Løgstrup, og hvor så Wolf måske kan være opklarende – dels til Wolf selv. Wolfs forfatterskab er efterhånden så mangfoldigt, at meget forskelligt andet kunne være interessant at drøfte, ikke mindst teodicéspørgsmålet. Men for at det ikke skal blive alt for spredt fægtning, bliver vi ved metafysik- ken, mere specifikt ved dens afgrænsning mod den religiøse tydning.

Spørgsmål 1

Mit første spørgsmål angår det, jeg refererede under punkt 3b, og som vi kunne kalde det værensmetafysiske ræsonnement, der siger, at *noget andet* end det værende må være *virksomt i* det værende ved at sætte det i *væren* og holde det i *væren*, så længe det varer, inden det synker i *in- tet*, for det kan det ikke selv gøre. Løgstrup kalder det, som nævnt, dets *magt* til at være. Vi nødes til at operere, siger han, med en trehed – væ- ren, intet, (værens)magten – og ikke blot en tohed: væren, intet. Denne trehed kalder han ”den *metafysiske* trehed” (Løgstrup 1978: 176). Og

det er altså ikke Gud, ikke 'endnu', vel at mærke. Vi er kun ved 'raket-
tens' andet trin.

Dét ville blive tydeligere, hvis vi i stedet kaldte det en *kraft* – *kraf-
ten*, der får alt til at være. Selve ordet magt, især i bestemt form *magten*,
hører man uvilkårligt som en personifikation – fejlen går igen rundt
om i Løgstrup-litteraturen. Men går det an at bruge ordet *kraft* i stedet
– med de nyreligiøse konnotationer, det også rummer, spørger jeg mig
selv og også Wolf.

Men vigtigere er følgende: Er det værensmetafysiske ræsonnement
deskriptiv metafysik på samme måde, som når der sluttet analytisk fra
de "suveræne livsytringers" helhedskarakter til, at de er "givne", ikke-
menneskeskabte? Er det fænomenologisk *deskription* at tale om væ-
ren og intet og at slutte fra det værendes "midlertidighed" til (værens)
magten? Det er jo en slutning fra noget kendt til noget skjult og ukendt,
der nødvendigvis forbliver skjult og ukendt. Og hvis det ikke er fæno-
menologisk *deskription*, hvad er det da? Spekulation? Nej, for det er
ikke vilkårligt. Religion / religiøs tyding? Nej – "magten er før-etisk",
siger Løgstrup, og det må vel betyde, at den er før-personlig. "Skabelse
er koblet sammen med tilintetgørelse, herlighed med grusomhed", hed-
der det da også videre (Løgstrup 1978: 234). Det forekommer mig, at
der her er tale om metafysik på en anden måde end det, vi indtil nu har
betegnet som *deskriptiv* metafysik.

Spørgsmål 1 er altså egentlig to spørgsmål: (a) *Går det an tale om
kraften til at være i stedet for magten til at være? Og: (b) Er Løgstrups
værensmetafysiske ræsonnement deskriptiv metafysik? Og hvis ikke,
hvad er det så?*

Spørgsmål 2

Måske kommer vi et svar på spørgsmål 1 nærmere ved at vende os til
den sansbare yderverdens værensregion, som Wolf har viet så meget af
sit talent.

"Hele" og "givne" fænomener møder vi ikke kun i interpersonale
forhold, men også i naturverdenen. Dette gælder i eminent grad *arterne*
– de er "selvregulerende systemer" (Løgstrup 1984: 99), komplekse ir-
reducible helheder. Det er mere end indlysende, at de ikke er bragt til
veje af individet eller samfundet – de er før al kultur, ikke blot ved at
være natur, der som sådan kommer før kultur, men ved at modsætte

sig vor manipulation på samme suveræne måde som de nævnte livs-
ytringer: Vi kan fælde egetræet og forvandle veddet til ressourcen træ
i form af brædder og planker, men vi kan ikke samle stumperne igen,
klistre dem sammen og sætte dem på stubben og sige: 'Bliv egetræ igen
i al din stolte, menneskeunddragne, men for mennesker uundværlige
skønhed og herlighed!' (det befriende "fremmede", kaldte Bjørnvig og
Løgstrup det). Dét er faktisk forbeholdt en større magt i universet end
os at kunne det. *Vores* magt begrænser sig til anvenderens, nedbryde-
rens og forbrugerens, en kendsgerning, de moderne samfund har mere
end svært ved at erkende. Udryddelsen af arter foregår for øjeblikket
mellem hundrede og tusinde gange hurtigere end det, forskerne kalder
den naturlige artsdød (Pimm et al. 1995).

Og det er faktisk gådefuldt, hvordan nye arter kan blive til – det kan
ikke fuldt ud forklares darwinistisk, vedgår mange biologer (selvom det
slet ikke er dem alle). Selve helhedsdannelsen i en nyopstået art, hvor
en ofte mere kompleks, irreducibel, selvregulerende helhed bliver til, i
hvilken intet enkeltelement kan tages ud, uden at helheden bryder sam-
men, er ikke kausalanalytisk tilgængelig. "Den helhedsdannende magt
har ikke en stofflig eller extensiv årsag i den ene eller anden af (kausal-
analysens) komponenter", som Løgstrup udtrykker det (Løgstrup 1984:
77f.). Helhed og helhedsdannelse er åbenbart noget "givet".

Løgstrup, fulgt af Wolf, tager anledning af dette til at tale om en
"helhedsdannende magt i universet" (NB: nu dukker begrebet *magt* op
igen). Men det er *ikke* en videnskabelig forklaring, det er metafysik
på naturforståelsens område, siger Løgstrup udtrykkeligt. Helhed er et
metafysisk begreb. Men det er forudsat i forskningen, forskeren kunne
ikke forske uden at forudsætte det, det tilhører hans videnskabs metafy-
siske forudsætninger (Løgstrup 1984: 77f., 100f.).

Men her knyttes altså "*hel*" og "*magt*" sammen! Magt mødte vi
tidligere som magten til overhovedet *at være*, nu er det som magten i
enkeltfænomeners *måde* at være på som "*hele*" – dér var det som mag-
ten i *alt* værendes *at-hed*, her i *enkeltforekomsters sådan-hed*. Hvad er
sammenhængen? Konkretiserer den skjulte værensmagt sig så at sige
dispersivt i naturens helhedsfænomener? Er det sådan, det er tænkt fra
Løgstrups side – eller er det ikke faldet ham ind at konfrontere de to
forskellige ræsonnementer?

Spørgsmål 1 var, om fremtænkningen af værensmagten er deskriptiv metafysik på samme måde som analysen af de suveræne livsytringer som "hele" og "givne". Det værensmetafysiske ræsonnement slutter fra noget kendt til noget ukendt, der forbliver ukendt, mens de to eksempler på deskriptiv metafysik – barmhjertighed / tillid og arterne – bliver inden for det kendte. Men giver det så mening at kalde det værensmetafysiske ræsonnement deskriptiv metafysik? Hvad det så skal kaldes, ved jeg ikke. Men vi kan nu sige noget om forskellen på de to metafysiske ræsonnementer. Hvis det fælles i dem er magten, er det værensmetafysiske ræsonnement fundamentalere end den deskriptivt metafysiske slutning – den magt, der antræffes i de erfarbare helheder er selve den uerfarbare magt til overhovedet at være.

Og *religiøst tydet* er det dels – i fundamentalræsonnementet – Gud Faders livsskabende magt, dels – i de deskriptive analyser – hans livsopretholdende magt, der møder os og bærer os i de selvforglemmende livsytringer og i skaberværkets næring af sind og sans. Og det gør os i selve livsudgangspunktet til "insolvente skyldnere", som Henrik Pontoppidan udtrykte det ved sit første barns fødsel. I udgangspunktet er væren overhovedet i dens fylde modsat tomhed (*nihil*) såvel som *vort* liv og *vor* tilværelse *donum*. (Hvad der ikke betyder, at det ikke også rummer lidelse, ondskab og død).

Men altså, spørgsmål 2 lyder så: *Er det den skjulte værensmagt, der giver sig extensivt til kende som "den helhedsskabende magt" i menneskeeksistensens og naturens metafysisk beskrivelige (deskriptive) "helheder"? Er de deskriptive helheder den ellers skjulte værensmagts dispersive 'tilsynekomster'?*

Spørgsmål 3

Vi vender tilbage til det gådefulde i arternes helhedsdannelse og udvikling til nye helheder. Løgstrup tager et nærmest genialsk skridt og siger, at da artsudviklingen hverken lader sig kausalt forklare som tilfældig eller teleologisk som formålsbestemt, bliver der dén mulighed tilbage, at den helhedsdannende magt per "*indfald*" (sic!) griber nogle bestemte af naturens mange blinde og tilfældige mutationer og virkeliggør netop dem frem for andre. Hverken formål eller årsag, men "*indfald*" 'forklarer' evolutionens spring (Løgstrup 1984: 100). – Her svimler det

for de fleste – nu er den gamle tænker da gået for vidt – dog ikke for en naturmetafysisk søstærk Wolf.

I disputatsen griber han fra Goethes farvelære tanken om en rytme i naturen mellem polaritet og stigning til at fortolke og produktivt videreudvikle Løgstrups tanke om den helhedsdannende magts indfald. Og her synes hans vovemod at overgå selv Løgstrups. Bogen er et lærd, fantasifuldt og yderst inspirerende bidrag til Løgstrup-forskningen. Det sidste ”indfald” øverst i et i sandhed svimlende klode-, natur- og menneskehedshistorisk udviklingshierarki, som magten virkeliggør, hedder Jesus Kristus, foreslår Wolf!

Hvis dette er metafysik, er det godt nok metafysik for fuld musik! Men er det metafysik? Det stiller jeg mig spørgende til. Både Løgstrup og Wolf er det om at gøre at holde metafysik og religiøs tydning ude fra hinanden for at undgå esoterisk argumentation. Men talen om den helhedsdannende magts *indfald* er jo helt evident en personificerende karakteristik. Og Løgstrup siger da også selv på det pågældende sted i *Ophav og Omgivelse*, at ”selvregulering” og ”helhedsdannelse” er ”antropomorfer”, hvor naturen forstås som rummende menneskelignende fornuft (Løgstrup 1984: 101). Det slipper vi ikke for at forestille os, siger han. Han mener åbenbart, at det er tvingende. Og som vi så, kalder han det da også metafysik.

Men i *Skabelse og tilintetgørelse*, der som bekendt udkom før *Ophav og omgivelse*, slog han jo fast, at metafysik går over i religiøs tydning og det i en syntetisk dom, når vi tænker værensmagten med persontræk. Tager han nu det tilbage? Er personificeringen alligevel ikke kriteriet for, om noget er metafysik eller religiøs tydning? Han står med en følgeslutning, som han kalder tvingende, men som samtidig er personificerende. Qua tvingende kan den ikke være religiøs tydning, qua personificerende er den religiøs tydning – hvis vi holder os til *Skabelse og tilintetgørelse*. Hvorfor i alverden reflekterer han ikke over det problem, dette rejser? Han er mildt sagt ikke hjælpsom.

Men kan så hans superudlægger Wolf ikke hjælpe os med denne modsigelse, spørger man uvilkårligt og går til bogen *Rosens råb* for eventuelt at finde et svar (Wolf 2004). Det er næppe forkert at sige, at Løgstrups evolutionsmetafysik (eller altså evolutionsreligiøsitet?) har siddet Wolf i baghovedet, da han dristigt, måske dumdristigt, som en enlig dansk svale uden for det højre teologiske miljø tog tanken om ”in-

telligent design” op til behandling og ret vidtgående tilslutning i den nævnte bog og en række artikler. Han har måttet indkassere en frygtelig masse tærsk for det, mest, tror jeg, med urette – fordi hans opponenter, meget ofte biologer, helt har manglet forudsætninger for at forstå ham. Jeg synes, det er ærgerligt, at det er gået sådan, for han har som sædvanlig lagt et kæmpestort arbejde i at bearbejde et meget omfattende stof, oven i købet på et helt fremmed forskningsfelt, biologien. Men jeg har også spurgt mig selv – og også ved en lejlighed ham selv – om han ikke kunne have undgået noget af det.

Han må have vidst, at han betrådte mineret område. ”Intelligent design”-teorien stammer fra USA og er helt sammenvævet med en politisk dagsorden, der promoverer teorien som *videnskab* for at kunne bruge den i skolernes biologiundervisning med juridisk legitimitet. Men det er ikke videnskab at slutte fra det uforklarlige i, at der opstår nye irreducible, selvregulerende organismer, til, at der må stå en intelligent designende magt bag. Det er heller ikke Wolfs opfattelse. Det er, siger han, analog forståelse eller fænomenologi, og mener dermed det, jeg her i dag med Løgstrup kalder deskriptiv metafysik (Wolf 2007). Men hvorfor har han så ikke gjort dette mere klart? Han kunne have gjort det ved at kalde sin egen opfattelse noget andet end en teori om ”intelligent design”, da dette udtryk er stivnet til at betyde en teori, der hævder at være videnskab. Hvad han så skulle have kaldt det, ved jeg så ganske vist ikke.

Men bortset fra det, så forekommer det mig, at Løgstrups uklarhed følger med hos Wolf. Er det nok at sige, at det er analog forståelse eller fænomenologi – er det ikke regulær religiøs tydning? I hvert fald må det dog være det, hvis man opererer med en ”designer”. Men er det det ikke allerede, når man siger, at designet er intelligent? Med andre ord: samme spørgsmål som til Løgstrup, der udtrykkelig kaldte det antropomorf tale.

Spørgsmål 3 lyder derfor: *Er personificering alligevel ikke kriteriet for, om noget er metafysik eller religiøs tydning?*

Spørgsmål 4

Apropos *Rosens råb* er der en anden ting, der undrer mig. Det er, hvorfor Wolf ikke ytrer skepsis over for den ensidige interesse for det *intelligente* i naturens helheder, det, hvorved de ligner en menneskeudtænkt

maskine. Biologen Walter Heitler, som var Løgstrups hjemmelsmand, sagde, at helhederne ligner en *kunstners* værk. Og Løgstrup sagde da også, at "den helhedsdannende magt kun er æstetisk tilgængelig" (Løgstrup 1984: 78). Her peges der på noget helt afgørende, som forsvinder, når det er ligheden med værker af menneskelig *intelligens*, der drages frem. Tekniske produkter er jo den menneskelige hjernes intelligente opfindelser, bragt ud i yderverdenen. De er spejlinger af os selv. Og de kan være imponerende. Men de er ikke forunderlige, sådan som eksempelvis arterne er, fordi de – til forskel fra tekniske produkter – rummer det, Løgstrup og Bjørnvig kaldte det "fremmede", som er befriende ved, at det akkurat ikke er kulturprodukt. Det er dét, der kun er æstetisk tilgængeligt. Det undrer mig, at akkurat Wolf som den løgstrupske sansningsmetafysiks førende interpret ikke har øje for dette. Det undrer mig, at han slår følge så langt, som han gør, med intelligent design i stedet for at opfinde sin egen '*aesthetic design*'-teori. Men han kan selvfølgelig nå det endnu.

Spørgsmål 4 er da dette: *Hvorfor formulerer Wolf ikke en 'aesthetic design'-teori som supplement eller måske alternativ til 'intelligent design'-teorien?*

Slutord

Tillad mig igen her til slut at være lidt personlig.

Kære Jakob. Når jeg ser på, hvad der kom ud af det, er jeg stolt af, at jeg i sin tid var med til at spore dig ind på Løgstrup, så du blev en af hans fremmeste interpreter, ikke mindst af nogle af de mest difficile universmetafysiske dele af hans værk, og herudfra tydeligere og tydeligere satte dine egne originale fodspor, så du nu står med et omfattende, intenst og dybdeborende religionsfilosofisk og teologisk forfatterskab, som giver løfter om endnu mere.

Det er bare *metafysik for fuld musik!* Skide godt, James. Og til lykke!

Tak for ordet.

Litteratur

- Løgstrup 1962: "Kristendom uden skabelsestro". i: *Vindrosen* 1962 / 7, s. 523-535.
- Løgstrup 1968: *Opgør med Kierkegaard*.
- Løgstrup 1978: *Skabelse og tilintetgørelse. Religionsfilosofiske betragtninger. Metafysik IV*.
- Løgstrup 1984: *Ophav og omgivelse. Betragtninger over natur og historie. Metafysik III*.
- Løgstrup 1987: *Solidaritet og kærlighed. Essays*.
- Pimm, S.L. et al. 1995: "The Future of Biodiversity", in: *Science*, Vol. 269, Issue 5222, P. 347-350.
- Wolf 1990: *Den farvede verden. Om Goethes farvelære, Hans Lipps' fænomenologi og K.E. Løgstrups religionsfilosofi*.
- Wolf 2004: *Rosens råb. Intelligent design i naturen. Opgør med darwinismen*.
- Wolf 2005: "'Jeg går ind for metafysik for fuld musik'. Løgstrup og sansningen", i: *Løgstrups mange ansigter*, red. Bugge/Böwadt/Aaboe Sørensen, s. 79-92.
- Wolf 2007: "Hvad kan den darwinistiske teori egentlig forklare?" i: *Kristeligt Dagblad* 4. okt.
- Dinkler, Erich 1962: *Protokolle der Tagungen 'Alter Marburger' 1949-1962*, hrsg. E. Dinkler. (Stencileret unicum, Universitätsbibliothek Marburg).

Erfaring, passion, livsytring¹

Af Arne Grøn

Optakt

Da jeg læste Jakob Wolfs disputats *Den farvede verden*² for efterhånden en del år siden, slog det mig, at det var metafysik ”for fuld musik”. Jeg havde ikke de ord i ørerne og ville sikkert ikke have fået det indfald at bruge netop dem dengang. Men det har jeg nu, takket være Ole Jensens foredrag.³ Dengang – under læsningen – faldt det mig ikke kun ind, men slog mig, at her blev der tænkt metafysisk kongenialt med metafysikeren Løgstrup. Og her skilte (og skiller) Jakob Wolf sig ud fra andre, der også er inspireret af Løgstrup.

Fænomenologi

Hvad så med fænomenologen og etikeren Løgstrup? Som det er en misforståelse at spille fænomenologi ud mod metafysik hos Løgstrup, er det hos Jakob Wolf. Misforståelsen ligger dog lige for. Umiddelbart synes fænomenologi og metafysik at gå i forskellige, hvis ikke modsatte retninger. For drejer fænomenologi sig ikke om, hvad vi umiddelbart ser, mens metafysikken bevæger sig ud over det, som umiddelbart foreligger for os?

Allerede her må vi standse op og begynde forfra. Læg mærke til ordet ”umiddelbart”. Det kan forstås i to forskellige – hvis ikke modsatte – retninger. Det kan betyde det, som vi først – umiddelbart – vil svare på spørgsmålet om, hvad der foreligger for os. Men ser vi blot det, vi ser? Fænomenologi begynder med spørgsmålet om, hvad det er, vi ser. Og det griber tilbage i erfaringen af, at der også er noget, vi overser, når vi ser.

Hermed føres vi til den anden betydning af ”umiddelbar”. Det, der viser sig for os på en umiddelbar måde, er ikke det, vi uden videre ser.

---

¹ Omarbejdet version af foredrag ved seminar 20. januar 2012 i anledning af Jakob Wolfs 60-årsdag: ”Guds virkelighed og menneskets – udfordringer til metafysikken”.

² Jakob Wolf, *Den farvede verden*, København: Munksgaard 1989.

³ Se Ole Jensens bidrag i dette hæfte, ””Metafysik for fuld musik” – Løgstrup og Jakob Wolf”.